

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 81'25-052:005.336.2:37.02

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-19>

РОЛЬ БАЗОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ПРОЕКТУ «PICT EU» ДЛЯ РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Білицька Вікторія Миколаївна,
доктор філософії (PhD),
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
bilytskav@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5067-309X

Розвиток культурної та міжкультурної компетентності перекладача вже протягом тривалого часу перебуває у фокусі науково-теоретичних робіт і методично-практичних заходів України та Європи. Європейський Союз і Рада Європи широко підтримують проекти, спрямовані на покращення міжнародного діалогу, у тому числі шляхом залучення фахівців перекладацької галузі, науковців і керівників освітнього процесу вищої школи до обговорення й розроблення документів, програм, навчальних і допоміжних матеріалів з перекладознавства та міжкультурної комунікації. У цьому контексті міжкультурна компетентність перекладача потребує осмислення в широкому плані з урахуванням аспектів індивідуальної й соціальної психології та національної культури. Саму ж міжкультурну компетентність не варто розглядати окремо від інших компетентностей фахівця, тим паче не як його особистісну рису. У статті розглянуто інтегративні складники розвитку міжкультурної компетентності перекладача в сучасному освітньому процесі підготовки фахівців на основі базової навчальної програми з міжкультурної компетентності в рамках проекту Європейського Союзу «Сприяння розвитку міжкультурної компетентності серед перекладачів» (Promoting Intercultural Competence in Translators – PICT). Проект мав на меті сприяти включенню модуля з розвитку міжкультурної компетентності перекладача як інтегративної частини певної освітньої компоненти або ж як окремої освітньої компоненти до навчального плану відповідного факультету. Відповідно до програми, схарактеризовано профіль перекладачів як міжкультурних медіаторів, що охоплює три виміри компетентності: теоретичний, текстовий і міжособистісний. У цьому контексті подано розгорнутий порівняльний аналіз термінів «культурна компетентність» і «міжкультурна компетентність» з урахуванням ключових аспектів для їх диференціювання та відповідного контекстуального вживання. Відповідно до базової програми, до кожного з вимірів наведено дескриптори міжкультурної компетентності з описом трьох рівнів володіння задля оцінювання здобутих навичок. Розглянуто методичний аспект розвитку міжкультурної компетентності перекладача, а саме види діяльності на практичних заняттях і завдання, які можуть бути винесені на самостійну роботу. Проблематика вибору відповідних текстів, що міститимуть елементи, типові для певної культури, розкрита наочними прикладами. Оскільки рамкова навчальна програма досить широка і стосується багатьох тем, вона може бути інтегрована до курсів перекладознавства або використана для розроблення індивідуальних (практичних) курсів перекладу.

Ключові слова: культурна компетентність перекладача, міжкультурний медіатор, компетентнісний підхід, методика перекладу, практичний курс перекладу, освітній процес.

THE ROLE OF THE BASIC CURRICULUM OF THE PICT EU PROJECT FOR THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMPETENCES OF THE TRANSLATOR

Bilytska Viktoriia Mykolaivna,
Doctor of Philosophy (Philology),
Senior Lecturer at the Department of Theory, Practice and Translation of German
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
bilytskav@gmail.com
orcid.org/0000-0002-5067-309X

The development of the cultural and intercultural competence of the translator has long been the focus of scientific and theoretical works and methodological and practical activities of Ukraine and Europe. The European Union

and the Council of Europe are broadly supportive of projects aimed at improving international dialogue, including the involvement of translators, academics and higher education leaders in the discussion and development of documents, programs, teaching and supporting materials for translation and intercultural communication. In this context, the intercultural competence of the translator needs to be broadly considered, taking into account aspects of individual and social psychology and national culture. Intercultural competence itself should not be considered separately from other competencies of a specialist, and especially not as a personal trait. The article deals with the integrative components of translator intercultural competence development in the modern educational process of training specialists based on the European Union Promoting Intercultural Competence in Translators (PICT) project. The project was intended to promote the inclusion of the development of intercultural competency of the translator module as an integrative part of a specific educational component, or as a separate educational component in the curriculum of the respective faculty. According to the program, the profile of translators is characterized as the intercultural mediators, covering three dimensions of competence: theoretical, textual and interpersonal. In this context, a comprehensive comparative analysis of the terms "cultural competence" and "intercultural competence" is presented, taking into account key aspects for their differentiation and appropriate contextual application. According to the basic program, each of the dimensions contains descriptors of intercultural competence, describing the three levels of proficiency to assess the skills learned. The methodological aspect of the development of intercultural competence of the translator is considered, namely the types of activity in practical classes and tasks that can be submitted for independent work. The problem of choosing appropriate texts that will contain elements typical of a particular culture is shown in illustrative examples. Because the framework curriculum is quite broad and covers many topics, it can be integrated into translation studies or used to design individual (practical) translation courses.

Key words: cultural competence of the translator, intercultural mediator, competence approach, methodology of translation, practical course of translation, educational process.

1. Вступ

У контексті нестримних глобалізаційних процесів тема культурної та міжкультурної компетентності все частіше розглядається в процесі професійного становлення перекладача. Тема не нова, проте й досі гаряче дискутується. Передбачається, що перекладач як фахівець міжкультурної комунікації повинен володіти бікультурною компетентністю (Вітте, 2007). Проте якщо в процесі навчання він не отримав відповідних знань про іноземну культуру, то факти й висловлювання інтерпретуються виключно на підставі знань про власну культуру. А. Кнапп підтверджує цю точку зору, говорячи, що інтерактанти міжкультурної комунікації не тільки володіють знаннями різних мовних систем спілкування, а й залучають до взаємодії конвенційні правила комунікації з урахуванням особливостей власної культури (Кнапп, 2008: 86). Ці правила часто несвідомо переносяться в комунікацію в межах іншої мовної системи.

Оскільки перекладач завжди балансує між двох культур, він потребує як і культурної, так і міжкультурної компетентності. Культурна компетентність перекладача передбачає знання культури робочих мов, специфічних культурних умов, правил, цінностей і моделей поведінки в культурі як робочої мови, так і рідної мови з метою формування відповідної поведінки в межах визначеного культурного кола відповідно до очікувань носія цієї культури (Witte, 2007). Міжкультурна компетентність перекладача дає йому змогу успішно об'єднати співрозмовників з різних культур (Scheller-Boltz, 2010). Ця компетентність

передбачає знання про сприйняття певних культурних елементів, а також способу мислення, форм вираження почуттів і відчуттів іншої культури та вміння передати ці елементи зрозумілої носієві мови й культури від носія іншої мови та культури й навпаки. У разі неправильної передачі ті фактори і явища, що визначаються виключно культурою, можуть призвести до невідповідної поведінки, неправильного тлумачення й непорозумінь.

2. Базова навчальна програма розвитку міжкультурної компетентності перекладача

За ініціативи ЄС у період з 2011 по 2013 рр. відбувся проект «Сприяння розвитку міжкультурної компетентності серед перекладачів» (Promoting Intercultural Competence in Translators – PICT), що мав на меті сприяння систематичній інтеграції в освітній процес підготовки перекладача системних основ для набуття міжкультурної компетентності через створення базової навчальної програми з міжкультурної компетентності перекладача. Розроблена програма покликана допомогти університетам розробити робочі навчальні програми, окремі практичні модулі або ж системно додати її елементи до інших модулів освітніх компонентів.

Відповідно до цієї програми (PICT, 2012), профіль перекладачів як міжкультурних медіаторів охоплює три виміри міжкультурної компетентності: теоретичний, текстовий і міжособистісний. Теоретичний вимір містить специфічну концептуально-термінологічну основу, яка має стати частиною загальної компетентності студентів і критичного усвідомлення їхньої

ролі не лише в мовній, а й насамперед у культурній передачі. Цей вимір включає таке:

- основні поняття теорії міжкультурної комунікації (культуру, ідентичність, уявлення тощо);
- концептуальні поняття для аналізу міжкультурної перспективи (базові програми та плани порівняльної культурології, рівні культурної обізнаності тощо);
- знання культурного контексту перекладу (відмінності між професійними прак-

тиками перекладу в різних країнах, їх вплив на становлення та роботу перекладачів тощо);

- зв'язки між теорією міжкультурної комунікації та дослідженнями перекладу (створення культурних профілів та аналіз поведінки читачів, культурна суб'єктивність і видимість (очевидність) у тексті перекладача).

Для оцінювання володіння студентом кожним із дескрипторів програма пропонує три рівні, які описують мінімальні необхідні навички:

Перший вимір – теоретичний.

Дескриптор	Основні поняття теорії міжкультурної комунікації.
Перший рівень	Студент ознайомлений з основними поняттями теорії міжкультурної комунікації.
Другий рівень	Студенту добре відомі основні поняття теорії міжкультурної комунікації, він розуміє їх і може розмірковувати над наслідками щодо мети комунікації та перекладу.
Третій рівень	Студент має поглиблені знання щодо основних понять теорії міжкультурної комунікації й уміє їх використовувати з метою критичного оцінювання міжкультурного виміру тексту під час перекладу або ж у вихідній і цільовій культурі.
Дескриптор	Концептуальні поняття аналізу міжкультурної перспективи.
Перший рівень	Студент ознайомлений із деякими концептуальними поняттями аналізу міжкультурних взаємовідносин, але має труднощі з їх використанням.
Другий рівень	Студент може використовувати основні поняття аналізу міжкультурного виміру тексту й розуміти контекст його виникнення та особливості сприйняття.
Третій рівень	Студент може застосовувати широкий спектр концептуальних термінів для аналізу культурних і дискурсивних практик на індивідуальному, груповому та загальносуспільному рівнях.
Дескриптор	Знання культурного контексту перекладу.
Перший рівень	Студент має базове розуміння інституційних і соціальних обмежень, пов'язаних із перекладацькою практикою та цільовим текстом.
Другий рівень	Студент ознайомлений із найважливішими аспектами й деталями щодо інституційних і соціальних обмежень у контексті перекладацької практики і створенням цільового тексту, може їх локалізувати в історичному та політичному контексті.
Третій рівень	Студент може визначати та критично оцінювати широкий спектр аспектів інституційних і соціальних обмежень, пов'язаних із перекладацькою практикою та цільовим текстом; може критично оцінювати відповідний історичний і політичний контекст і працювати з ним із різних перспектив.
Дескриптор	Зв'язки між теорією міжкультурної комунікації та дослідженнями перекладу.
Перший рівень	Студент має основні знання з теорії міжкультурної комунікації й може показати зв'язки між теорією та практикою в перекладі.
Другий рівень	Студент володіє достатніми знаннями з теорії міжкультурної комунікації й уміє самостійно проводити паралелі між міжкультурною комунікацією та перекладом.
Третій рівень	Студент добре розуміє теорію міжкультурної комунікації, що дає змогу йому/їй самостійно демонструвати диференційовані зв'язки між міжкультурною комунікацією та перекладом.

Другий вимір – вимір тексту – підкреслює навички, які студенти повинні застосовувати на основі своїх теоретичних знань у реальному процесі/результаті переходу від однієї культури до іншої.

Дескриптор	Порівняльний аналіз тем вихідної та цільової культур.
Перший рівень	Студент усвідомлює, що між вихідною та цільовою культурною групою існують певні культурні відмінності, які знаходяться в основному в межах мовних елементів; формує судження під впливом стереотипів та упереджень.
Другий рівень	Студент усвідомлює основні відмінні й подібні риси вихідної та цільової культурних груп, але не може бачити більш тонкі відмінності; може критично оцінити їх, спираючись на стереотипи й упередження.
Третій рівень	Студент може виявити тонкі культурні відмінності між вихідною та цільовою культурною групою, здатний оцінити їх вплив на спілкування; творчий і гнучкий у формулюванні стратегій, що виходять за межі стереотипізації та упереджень.

Дескриптор	Порівняльний аналіз текстів з міжкультурної перспективи: лексичні й синтаксичні особливості, дискурсні зразки, візуальний резонанс і використання такого аналізу в процесі перекладу.
Перший рівень	Студент знайомий з існуванням культурних, лексичних і синтаксичних особливостей, а також зі зразками дискурсів, проте може впізнати лише суттєві з них.
Другий рівень	Студент усвідомлює суттєві культурні відмінності та їх вплив на створення тексту, може визначити найбільш виражені риси тексту (у т. ч. випадки синтаксичної та лексичної альтернативи, текстові конвенції).
Третій рівень	Студент може розпізнати тонкі відмінності в текстових уривках, що пов'язані культурно, й аналізувати їх з обґрунтованого критичного погляду; знає про звичні лексичні й синтаксичні конвенції тощо; може розпізнати нечітко виражені дискурсні зразки (риторичні чи паравербальні елементи).
Дескриптор	Відсутність еквівалентності й використання відповідних стратегій перекладу (наприклад, уточнення, упушення, заміна тощо).
Перший рівень	Студент знає деякі стратегії перекладу для вирішення міжкультурних проблем, але має труднощі з їх правильним вибором.
Другий рівень	Студент уміє використовувати деякі стратегії перекладу, але покладається здебільшого на власну інтуїцію.
Третій рівень	Студент володіє широким спектром стратегій перекладу, може критично оцінити їх, обґрунтувати їх вибір і використання для кожного конкретного тексту перекладу.
Дескриптор	Уміння розпізнати й відповідно працювати з факторами, на які здійснює вплив як інтерналізована культура перекладача, так й емоційні реакції самого перекладача на елементи вихідної культури та вихідний текст.
Перший рівень	Студент як перекладач усвідомлює фактори власної інтерналізованої культури, але не в змозі визначити її значення для процесу перекладу.
Другий рівень	Студент як перекладач уміє розпізнати специфічні ознаки культурної інтерференції, але не володіє відповідним набором стратегій для успішного подолання цього фактору.
Третій рівень	Студент володіє широким спектром стратегій задля зменшення впливу інтерналізованої культури перекладача на процес перекладу й цільовий текст.

Третій, міжперсональний, вимір переважно стосується відкритого ставлення студентів, майбутніх перекладачів, і їхньої здатності бути неупередженими щодо вихідної та цільової культури.

Дескриптор	Культурна обізнаність та емпатія в ході соціального обміну (під час обговорення перекладу з особою вихідної культури).
Перший рівень	Студент на вимогу викладача демонструє усвідомлення культурних відмінностей, але володіє обмеженим спектром стратегій поведінки; його вибір моделей поведінки часто виявляє елементи культурних упереджень.
Другий рівень	Вибір моделей поведінки студента іноді містить культурні упередження, але його загальна оцінка свідчить про об'єктивність, що базується на розумінні й толерантності до інших культур.
Третій рівень	Студент уникає культурних упереджень під час вибору моделей поведінки, виявляє критичне мислення й дистанціювання у своєму ставленні до вихідної культури та її цінностей.
Дескриптор	Інтерес та ініціативність у контакті з іншими культурами (під час взаємодії з колегами чи клієнтами вихідної культури).
Перший рівень	Вибір моделей поведінки студента вказує на есенціалістське ставлення до власної та цільової культури; студент на елементарному рівні поінформований про динамічну природу культур, що постійно розвивається.
Другий рівень	Вибір моделей поведінки студента ґрунтується на усвідомленні та чутливості до змін у власній і цільовій культурі; на вимогу викладача готовий поділитися власним досвідом.
Третій рівень	Студент демонструє готовність зробити вибір щодо відповідних моделей поведінки залежно від власного досвіду стосовно динамічних процесів у власній і цільовій культурі.
Дескриптор	Культурна чутливість щодо ситуацій прояву симпатії або можливих конфліктів у спілкуванні (словесні, невербальні сигнали тощо).
Перший рівень	Студент проявляє усвідомлення культурної чутливості щодо ситуацій прояву симпатії або можливих конфліктів у спілкуванні, але має в перекладі труднощі навіть із їх очевидними елементами.
Другий рівень	Студент чітко ідентифікує та легко опрацьовує ситуації прояву симпатії або можливих конфліктів у спілкуванні, але потребує додаткової підтримки у сприйнятті й розумінні неочевидних елементів.

Третій рівень	Студент виявляє культурну сенситивність до експліцитних та імпліцитних ситуацій прояву симпатії або можливих конфліктів у спілкуванні, уміє впевнено поводитися з ними; не зупиняється перед концепціями культурних ієрархій, із яких важко знайти вихід.
Дескриптор	Соціальне позиціонування (тобто прийняття рішення про те, відповідають елементи домінантним соціальним нормам, являють собою гібрид чи відрізняються від них).
Перший рівень	У позиції студента часто домінують стереотипи; він володіє достатніми знаннями щодо соціальних норм, але приймає такі соціальні рішення, що базуються на основі традиційних культурних цінностей і можливих варіантів дій.
Другий рівень	Студент виявляє усвідомлення соціальних норм різних культур, може відповідно адаптувати власну соціальну поведінку та вийти за межі концепції власної культури задія фокусування на культурному образі цільової культури.
Третій рівень	Студент виявляє розуміння складності соціальних норм різних культур і субкультур на рівні аналізу й перекладу, володіє широким репертуаром відповідних соціальних стратегій.

3. Методи навчання

Заняття в межах базової навчальної програми розвитку міжкультурної компетентності перекладача варто проводити інтерактивно, із залученням власного досвіду студентів. Студентам пропонується робота з міжкультурними теоріями, їх використання й оцінювання. Отже, студенти як міжкультурні комунікатори зможуть краще зрозуміти власні сильні та слабкі сторони й удосконалити навички міжкультурної комунікації шляхом практичної взаємодії в групах чи парах на занятті. Під час аналізу конкретних випадків, що мають або ж матимуть стосунок до професійної діяльності, передбачається широке застосування студентами відповідних теорій. Методи навчання охоплюють:

- презентації, лекції;
- аудіовізуальні матеріали та продукти культури;
- переклади, сценарії перекладу;
- робот в парах, роботу в невеликій групі;
- пленарні дискусії та вправи.

Студентам, окрім вивчення рекомендованої літератури, варто запропонувати зробити власне дослідження літератури шляхом написання рефератів і підготовки практичного завдання до частин курсу.

Рівень сформованості компетентності можна оцінити в межах запропонованих базовою навчальною програмою рівнів оцінювання та через аналіз щоденника рефлексивного навчання, роботу студента на заняттях, рівень виконання завдань із міжкультурним складником з обґрунтуванням обраного перекладу, підсумкову контрольну роботу або комплексний аналіз перекладу окремих міжкультурних ситуацій.

На практичних курсах перекладу активізуються теоретичні знання з питань між-

культурної комунікації, що переходять у розряд процедуральних знань, на базі яких формуються ефективні стратегії перекладу для подолання міжкультурних перешкод. Порівняльний аналіз одного тексту різними мовами підвищує обізнаність студентів про вихідну та цільову культури, дає змогу виявити відмінні та подібні елементи як за характеристикою тексту, так і за його загальним змістом. Завдяки порівняльному аналізу на перший план виходять відмінні в культурах елементи, що спонукає студентів задуматися над причинами, що їх зумовлюють, і так пов'язати явища рівня тексту з теоріями, які можуть їх пояснити. Розуміння причин розбіжностей – це перший крок у визначенні ефективних стратегій перекладу, які перевіряються та застосовуються під час перекладу текстів з урахуванням культурних особливостей. Щодо вибору текстів, то елементи, характерні для певної культури, можна знайти в туристичних брошурах, кулінарних книгах, юридичних і літературних текстах.

4. Висновки

Міжкультурний медіатор у професійній діяльності використовує свої фонові знання та знання іноземної мови, що базуються на знаннях і розумінні культурних, соціальних і суспільних умов іншої країни. Тому культурна й міжкультурна компетентність майбутніх перекладачів повинна систематично розвиватися за допомогою ретельно структурованої навчальної програми та перевірятися відповідно до чітких критеріїв оцінювання. Базова навчальна програма з міжкультурної комунікації перекладача, що розроблена в рамках проекту, попри її системність і комплексність, залишає достатньо місця для гнучкості й адаптації до конкретних освітніх вимог різних країн європейського простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Knapp A. Interkulturelle Kompetenz: eine sprachwissenschaftliche Perspektive. *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. (Interkulturelle Studien 13)*. Aufl. Wiesbaden, 2008. № 2. P. 81–97.
2. Intercultural Competence Curriculum Framework. *Promoting Intercultural Competence in Translators*. URL: http://www.pictlp.eu/download/curriculum/PICT-CURRICULUM_ENGLISH.pdf (дата звернення: 11.04.2020).
3. Scheller-Boltz D. Kompetenzanforderungen an Übersetzer und Dolmetscher. *Das Wort. Germanistisches Jahrbuch Russland*. 2010. P. 213–233.
4. Witte H. Die Kulturkompetenz des Translators. Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung. (Studien zur Translation; Bd. 9). 2., unveränderte Auflage. Tübingen, 2007. 235 P.

REFERENCES:

1. Knapp A. (2008). Interkulturelle Kompetenz: eine sprachwissenschaftliche Perspektive [Intercultural competence: a linguistic perspective]. *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. Interkulturelle Studien*. 13 (2), 81–97.
2. PICT – Promoting Intercultural Competence in Translators. Intercultural Competence Curriculum Framework (2012). <http://www.pictlp.eu/en/curriculum-framework>.
3. Scheller-Boltz D. (2010). Kompetenzanforderungen an Übersetzer und Dolmetscher [Competence requirements for translators and interpreters]. *Das Wort. Germanistisches Jahrbuch Russland*, 213–233.
4. Witte H. (2007). Die Kulturkompetenz des Translators. Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung [The cultural competence of the translator. Conceptual principles and didactization]. (Studien zur Translation; 9), Tübingen.

*Стаття надійшла до редакції 04.03.2020
The article was received March 4, 2020*